

ΟΜΙΛΙΑ

META TO KATA

ΛΟΥΚΑΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΟΥ ΑΣΩΤΟΥ.

Διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς τοῦ ἀσώτου παρέδωκεν ἡμῖν ὁ θεάνθρωπος τὸν τύπον καὶ κανόνα τῆς ἀληθινῆς μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως. Ἐὰν περιερευνήσωμεν τοῦτον τὸν κανόνα, καὶ στοχασθῶμεν τίνι τρόπῳ ἡμεῖς τὴν σήμερον μεταγοοῦμεν καὶ ἔξομολογούμεθα, εὑρίσκομεν τόσην διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν, ὃσην ἔχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς. Ἀρχὴ τῆς μετανοίας τοῦ ἀσώτου ἐστὶ τὸ «Ἐις ἑαυτὸν δὲ ἐλθών». ἀληθῶς

δὲ τοῦτο ἐστιν ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς μετανοίας, χωρὶς δὲ τούτου οὐδεὶς ἔρχεται εἰς μετάνοιαν. διότι, ἐὰν μὴ γνωρίσῃς τὰς ἀμαρτίας σου, πῶς δύνασαι νὰ μετανοήσῃς; ἐὰν δὲ μὴ συλλογισθῆς ὅσα ἔπραξας, πῶς δύνασαι νὰ γνωρίσῃς τὰς ἀμαρτίας σου; ἐὰν δὲ μὴ συνάξῃς τὸν νοῦν σου, καὶ ἀφιερώσῃς αὐτὸν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἑαυτοῦ σου, πῶς δύνασαι νὰ ἀναλογισθῆς τὰς πράξεις σου; Ὁ ἀσωτος,

ἀποχωρήσας τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λογισμῶν τῆς ἀσωτείας, περιέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ ἔρευναν τῆς ἴδιας καταστάσεως· ἔξερευνῶν δὲ τὴν ἴδιαν κατάστασιν, τοὺς λογισμοὺς δηλαδή, τὰ λόγια καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ, εἶδεν εὐθὺς πάσας τὰς ἀνομίας αὐτοῦ· ὅθεν ἐγνώρισε τίνα παρώργισεν, ὑπὸ τίνος ἐχωρίσθη, πόθεν ἔξεπεσε καὶ ποῦ κατεποντίσθη· εἶδε τὸν βόρεον τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, καὶ ἡσθάνθη τὴν δυσωδίαν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ, τὴν στέρησιν τῆς θείας χάριτος καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· «Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθών·» ἐσυλλογίσθη τῆς πρώτης κατασάσεως αὐτοῦ τὴν ἀθωότητα καὶ ἀρετήν, καὶ ἀνεμυήσθη τῆς δόξης καὶ τιμῆς καὶ τῶν θείων ἀγαθῶν, ὥκλαπολαμβάνουσιν ἐκ περισσοῦ πάντες οἱ τῷ θεῷ δουλεύοντες καὶ μετ' αὐτοῦ διαμένοντες. Αὐτὴν δὲ ἡ παράθεσις τῆς πρώτης καταστάσεως τῆς ἀγίας καὶ τῆς δευτέρας τῆς ἀμαρτωλοῦ ἐπληγῆ καιρίως τὴν κεκρωμένην αὐτοῦ καρδίαν, καὶ ἔφερεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ ταῦτα τὰ κατανυκτικὰ λό-

λογικά· «Πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περιστρέψενοσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμαι!»

Ταῦτα δὲ σύμφωνά εἰσι τοῖς λόγοις, οὓς ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου·

«Τάδε λέγει Κύριος, ἵδού οἱ δουλεύοντές

» μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσσετε· ἵδού οἱ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ διψή-

» σετε· ἵδού οἱ δουλεύοντές μοι εὐφρανθή-

» σονται, ὑμεῖς δὲ αἰσχυνθήσεσθε· ἵδού οἱ δουλεύοντές μοι ἀγαλλιάσονται ἐν εὐφρο-

» σύνῃ, ὑμεῖς δὲ κεχράξεσθε διὰ τὸν πόνον

» τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἀπὸ συντριβῆς

» πνεύματος ὑμῶν ἐλολύζετε·».

Εἴπατέ μοι νῦν, Ποῖος ἐξ ἡμῶν τὴν σήμερον βάλλει ἀρχὴν τῆς μετανοίας αὐτοῦ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ νοὸς αὐτοῦ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἴδιας ζωῆς καὶ πολιτείας; τίς λέγω μετανοήσαι θέλων, ἀποσπᾶ πρῶτον τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν σαρκικῶν καὶ κοσμικῶν διαλογισμῶν καὶ ἐνθυμήσεων, καὶ ἔπειτα ἔρευνά τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, καὶ συλλογίζεται δσα ἡμαρτεῖ κατὰ διάνοιαν, δσα διὰ λόγου, δσα διὰ τῶν πράξεων; τίς συλλογίζεται, ὅτι διὰ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ ἐγένετο ἀνάξιος τῆς θείας βασιλείας, καὶ ὑπόδικος τῆς αἰωνίου κολάσεως; τίς συγκρίνει τὴν κατάστασιν αὐτοῦ μετὰ τῆς ζωῆς καὶ μακαριότητος τῶν δικαίων;—Οὐδεὶς τὴν σήμερον καθεὶς βάλλει ἀρχὴν καὶ θεμέλιον τῆς μετανοίας αὐτοῦ ταῦτα τὰ λόγια, «Ὑπάγω εἰς τὸν πνευματικόν, ἵνα ἔξομολογηθῶ. — Αὐθιωπε, τί ποιεῖς ἐὰν ἔμελες ὑπάγειν εἰς τινα τῶν μεγάλων ἀρχόντων, ἵνα ζητήσῃς συγχώρησιν διὰ τὸ κατ' αὐτοῦ σφάλμα σου, ἀρά γε ἐτόλμας ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν οὕτως ἀνετοίμως καὶ ἀπερισκέπτως; ἔλεγες ἀρά γε καὶ τότε, «Ὑπάγω εἰς τὸν ἄρχοντα, ἵνα φανερώσω τὸ σφάλμα μου; Οὐχί· πολλοὶ στοχασμοὶ πρῶτον ἀνέβαινον εἰς τὸν νοῦν σου περὶ τοῦ βάρους τοῦ σφάλματός σου· ἔπειτα πολλὴν σκέψιν ἐποίεις περὶ τοῦ πῶς νὰ παρασταθῆς ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος, καὶ πολλὴν ἐποιμασίαν τῶν λόγων, ὃν ἔμελλες εἰπεῖν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ζητῆσαι τὴν συγχώρησιν· πολὺς δὲ καὶ φόβος ἐνέπιπτεν εἰς τὴν καρδίαν σου, μήπως ἀντὶ συγχώρησεως λάβῃς τιμωρίαν· μέλλων δὲ παρασταθῆναι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἔξουσιαστοῦ

πάσης τῆς κτίσεως, τοῦ δικαίου καὶ φοῖβοῦ κριτοῦ, ἵνα ἔξομολογηθῆται ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὁμολογήσῃς, ὅτι παρέθης τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ ζητήσῃς παρ' αὐτοῦ τὴν συγχώρησιν τοῦ πλήθους τῶν ἀμαρτιῶν σου, τολμᾶς καὶ ἕρχεσαι, μὴ συλλογισθεὶς πρότερον μηδὲ τὸν ἀριθμὸν μηδὲ τὸ βάρος τῶν ἀμαρτημάτων σου, μηδὲ τὸ τί νὰ λαλήσῃς, μηδὲ διὰ ποίων λόγων νὰ ζητήσῃς τὴν συγχώρησιν; αὐτῷ, ὅπερ λέγεις, Ὑπάγω, ἵνα ἔξομολογηθῶ χωρὶς τινος ἄλλου προστοχασμοῦ καὶ προετοιμασίας, οὐκ ἔστιν ἀρχὴ μετανοίας, ἀλλ᾽ ἀσυλλογιστία, καὶ αὐθάδεια, καὶ περιφρόνησις τῆς σωτηρίας σου.

Ἐνατενίσατε πάλιν εἰς τῆς μετανοίας τὸν τύπον· στοχασθῆτε, λέγω, τί ἐπραξεῖς ὁ ἄσωτος μετὰ τὴν πρώτην προετοιμασίαν, θὴν ἡκούσατε· « Ἄναστας, εἶπε, πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου ». Ἀκούεις; « Ἄναστας », εἶπε· καὶ μὴ νομίσῃς, ὅτι ἐκάθητο, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, Ἄναστας, διότι αὐτὸς οὐκ ἦν καθήμενος ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ πεπτωκὼς ἦν καὶ κατακείμενος εἰς τῆς ἀμαρτίας τὸ βάραθρον· σημαίνει δὲ τὸ Ἄναστας τὴν ἀπόφασιν τῆς φυγῆς, καὶ τῆς τελείας ἀποχῆς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἐπιειροφῆς αὐτοῦ· διό, εἰπὼν τὸ Ἄναστας, προσέμηκεν εὐθὺς καὶ τὸ « Πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου ». Ἀκουσον δὲ πῶς προητοίμασε καὶ τὰ λόγια τῆς ἔξομολογήσεως αὐτοῦ· « Πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἐνώπιον σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἀξιος κληθῆναι ναὶ μίος σου ». ἔτι δὲ καὶ τὰ λόγια, διὰ τῶν ὄποιων ἐξήτησε παρὰ θεοῦ τὴν συγχώ-

ρησιν· Ποίησόν με ὡς ἔνα τῶν μισθίων σου ».

Λέγομεν ἄρα γε ἡμεῖς πρὸ τῆς ἔξομολογήσεως τὸ Ἀναστάς τοῦ ἀσώτου; Ἡγουν ἀποφασίζομεν πρὸ τῆς ἔξομολογήσεως τὴν τελείαν ἀποχὴν τῶν ἀμαρτημάτων; — Οὐχ· ἀλλ’ οὗτος μέν, ὅταν λέγῃ, Ὑπάγω ἵνα ἔξομολογηθῶ, κρατεῖ σφιγκτὰ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ ξένον πρᾶγμα, ἐκεῖνος δὲ ἀσφαλίζει ἀκριβῶς εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὸ μῆσος καὶ τὸν φθόνον, ὁ ἄλλος ἔχει εἰς τὸ σόμα τὴν κατάκρισιν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, οὗτος οὐ χωρίζεται ἀπὸ τῆς παρανόμου γυναικός, ἐκεῖνος ἔτι συναναστρέφεται τὰ πρόσωπα τὰ ἐξεγείροντα τῆς σαρκὸς τὰς ἐπιθυμίας· πρὶν τῆς ἔξομολογήσεως οὐδὲ μελέτη καὶ ἀνάμνησις τῶν ἀμαρτιῶν γίνεται, οὐδὲ ἀπόφασις τελείας ἀποχῆς ἀπὸ τῆς ἀνομίας, οὐδὲ προετοιμασία τῶν λόγων τῆς ἔξομολογήσεως, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ὅσα ἀναγκαῖα εἰσὶ διὰ τὴν μετάνοιαν καὶ ἔξομολογησιν· ἐρχόμεθα δὲ εἰς τὸν πνευματικὸν πατέρα πολλάκις κατ' αὐτὴν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς ηγετείας, εὑρίσκομεν δὲ αὐτὸν προθυμούμενον μὲν ἵνα εὐαρεστήσῃ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν περιμενόντων ἔξομολογηθῆναι; ἔχοντα δόμως καὶ τὸν νοῦν συγκεχυμένον ὑπὸ τῆς παρατεταμένης προσοχῆς, καὶ τὴν γλῶσσαν ἀπονον ὑπὸ τῶν πολλῶν νουθεσιῶν παρασαθέντες δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ, περιμένομεν ἵνα αὐτὸς ἐρευνήσῃ τὰ βάθη τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ ἐρωτήσῃ εἰς ποῖα ἀμαρτήματα περιεπέσαμεν, καὶ ποσάκις, καὶ πότε, καὶ τὰς λοιπὰς τῆς ἀμαρτίας περιστάσεις· περιμένομεν ἵνα αὐτὸς βίλῃ εἰς τὸ στόμα ἡμῶν καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς

ἀποχῆς τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ τῆς μετανοίας τὰ λόγια, ὃσπερ ἂν εἰ οὐκ εἶχομεν οὐδὲ νοῦν, οὐδὲ θέλησιν, οὐδὲ λόγον, οὐδὲ στόμα. Ὡ πόσον ἀμφίβολός ἐστιν ἡ ἀφεσις τῶν ἀμαρτιῶν μετὰ τὴν τοιαύτην ἔξομολόγησιν, καὶ ὁ πνευματικὸς πατήρ μετὰ κατανύξεως ἀγαγινώσκῃ τὴν συγχωρητικὴν εὐχήν! Ὡ! καὶ πῶς μετὰ τὴν τοιαύτην μετάνοιαν καὶ ἔξομολόγησιν τολμῶντες πλησιάζομεν εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ, καὶ μεταλαμβάνομεν τῶν ἀγίων καὶ φρικτῶν μυστηρίων;

Αλλ’ ὁ θεός, λέγεις, ἐστὶν ἀπειροεύσπλαγχνος· ἔτι μακρὰν ἀπ’ αὐτοῦ ἀπεῖχεν ὁ ἄσωτος, καὶ αὐτὸς ἔτρεξε, καὶ ἦλθε πρὸς αὐτόν, καὶ ἐπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν· ἔπειτα ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πάντα τὰ θεῖα αὐτοῦ χαρίσματα καὶ αὐτὸν τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν. Ναὶ ἀληθῶς ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀληθῆ καὶ βέβαια· ἀλλὰ πόθεν ἔμαθες ταῦτα; — ταῦτα ἔμαθες ἐκ τοῦ ἀγίου εὐαγγελίου. Διὰ τί οὖν ἀγαγινώσκεις ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μόνον τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀπείρου εὐσπλαγχνίας τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ βλέπεις καὶ τὸν τρόπον τῆς μετανοίας τοῦ ἀμαρτωλοῦ; ἥκουσας, ὅτι ὁ θεός ἔδειξεν ἀπειρον εὐσπλαγχνίαν εἰς τὸν ἄσωτον, ἀλλ’ ἥκουσας καὶ τὸ πῶς ὁ ἄσωτος ἐπέτυχε τοῦ τοιούτου ἐλέους· ἥκουσας, ὅτι ἦλθεν εἰς ἑαυτόν, ὅτι ἐσυλλογίσθη πρῶτον τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ὅτι ἐλυπήθη διὰ τὴν στέρησιν τῆς θείας χάριτος, ὅτι προητοίμασεν ἑαυτὸν εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ ἔξομολόγησιν, ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν θεόν. Ἐὰν βλέπης μόνον τὸ ἐλεος τῆς εὐσπλαγχνίας, καὶ παραβλέ-

πης τὴν προετοιμασίαν τῆς μετανοίας, ὅμοιάζεις ἐκεῖνον τὸν ἀνθρωπον, δις βλέπει μόγον ἓνα βαθμὸν τῆς κλίμακος τὸν ἀνωτατον, τοὺς δὲ ἄλλους παραβλέπει· διθεν, ἐκτείνων τὸν πόδα αὐτοῦ ἵνα ἀναβῇ ἀμέσως εἰς τὸν πρῶτον βαθμόν, ἀντὶ νὰ ἀναβῇ, πίπτει καὶ κατακρημνίζεται.

Ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ θεοῦ ἐσὶν ἀπειροεύσπλαγχνος· ἔτινος δὲ εὐσπλαγχνίζεται, δισοι γίνονται ἀξιοι τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ. Ἐὰν μετανοήσῃς, ὡς ὁ ἄσωτος, λαμβάνεις τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ ὅσα θεῖα χαρίσματα ἔλαβεν ἐκεῖνος. Ἐλθὲ πρὸ τῆς ἔξομολογήσεώς σου εἰς τὸν ἑαυτόν σου, ὡς ὁ ἄσωτος, σύναξον τὸν γοῦν σου τὸν ἐσκορπισμένον εἰς τὰς ἥδονάς καὶ ματαιότητας τῆς σαρκός, καὶ ἀναλόγισαι πᾶσαν ἀμαρτίαν σου μετὰ τῶν αὐτῆς περιστάσεων· συλλογίσθητι, ὡς ἐκεῖνος, ποῖον παρώργισας, καὶ πόσων ἀγαθῶν ἐξερήθης· ἀποφάσισον ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἵνα ἐγκαταλείψῃς τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἐπιστρέψῃς εἰς τὸν θεόν· ἐτοίμασον τῆς ἔξομολογήσεώς σου τὰ λόγια, κατάνυξον τὴν καρδίαν σου, καὶ ἐξάγαγε δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου· τότε δέ, οὕτω προητοίμασμένος, λέγε, ‘Τπάγω ἵνα ἔξομολογηθῶ· « Ἀναστάς, πορεύσομαι πρὸς λουκ. ^{15.} τὸν πατέρα μου». Τοιουτοτρόπως προητοίμασμένος ἔρχου πρὸς τὸν πνευματικόν, δοτις κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἔξομολογήσεως παρίστησι τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ καὶ σωτηρός σου· ἐλθὼν δὲ πρὸς αὐτόν, μὴ ὡς ἀφωνος περιμένης ἵνα αὐτός σε ἐρωτᾷ, σὺ δὲ ἀποκρίνεσαι μόνον τὸ ναι ή τὸ οὔ, ἀλλ’ ὡς εὐλαλος εἰπὲ σὺ τὰς ἀμαρτίας σου μετὰ τῶν ἀναγκαίων περιστάσεων· λέγων

δὲ αὐτάς, μὴ προφασίζησαι προφάσεις ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου, καὶ μὴ καταδικάζῃς ἄλλους, ἀλλὰ σεαυτὸν ὅμολόγει πταίστην· Ἡμαρτον, λέγε, εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐγώπιον τοῦ θεοῦ· τοιουτοτρόπως ἀναθαίνεις ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν τὴν σωτηριώδη τῆς ἀληθινῆς μετανοίας κλίμακα, καὶ φθάνεις εἰς τὸν βαθμόν, ἐνῷ εὑρίσκεις τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ, ἥτις συγχωρεῖ πάσας τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ ἀξιοῖ σε τῶν θείων χαρισμάτων.

Ἄδελφοί μου ἀγαπητοί, οὗτός ἐστιν ὁ καγὼν τῆς μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως, τὸν ὅποιον ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἐτύπωσε διὰ τῶν παραδοικῶν λόγων τοῦ σημερινοῦ εὐαγγελίου· καὶ ὅστις μὲν οὐ στοιχεῖ τῷ κανόνι τούτῳ, ἐκείνου καὶ ἡ μετάνοιά ἐστιν ἀμφίβολος, καὶ ἡ ἔξομολόγησις ἀτελής, καὶ ἡ ἀφεσις τῶν ἀμαρτιῶν ἀβέβαιος· μακάριος δέ, ὅσις φυλάττει τοῦτον τὸν θεοπαράδοτον κανόνα· μακάριος, ὅστις τοιουτοτρόπως

προετοιμάζεται, καὶ τοιουτοτρόπως ἔξομολογεῖται· αὐτὸν ἀναμφίβολως δέχεται ὁ θεός, καὶ πίπτει ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταφίλει αὐτόν· ἀναμφίβολον ἐστιν, ὅτι ὁ μὲν πνευματικὸς πατὴρ ἐκφωνεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ ὅδε εἰς τὴν γῆν τὸ Τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, ὁ δὲ θεός ἔξι οὐρανοῦ ἀνωθεν δίδωσιν εἰς αὐτὸν τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν· Ἀναμφίβολόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸς ἐνδύεται τῆς σωτηρίας τὸν χιτῶνα, καὶ λαμβάνει τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν, καὶ κατευθύνει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὰ διαβήματα εἰς τὴν ὁδὸν τῶν θείων ἐγτολῶν, καὶ καταξιοῦται θεοπρεπῶς τῆς μεταλήψεως τῶν θείων μυστηρίων· ἀναμφίβολον ἐστιν, ὅτι, ὅστις ἀμαρτωλὸς τοιουτοτρόπως μετανοήσῃ καὶ ἔξομολογηθῇ, γίνεται υἱὸς θεοῦ, καὶ αἰληρονόμος τῆς αἰώνιου αὐτοῦ βασιλείας ἐν Χριστῷ· Ἰησοῦ τῷ σωτῆρι ἡμῶν, ὃς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.